

УДК 378.4

Сушенцев О. О.*

ДО ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито вимоги до інноваційної діяльності викладачів вищої школи. З позицій традиційного поліфункціонального підходу до моделювання професійно-педагогічної діяльності, виділяють такі компоненти в структурі діяльності викладача вищої школи: гностичний, проєктувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський. Здійснено аналіз різних дефініцій поняття «інновація». Визначено, що інновація – це цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їхніх компонентів. Інноваційна професійна діяльність у науково-педагогічних дослідженнях може визначатися як система, як процес або як зміна (у залежності від об'єкта й предмета дослідження). Основною метою інноваційної діяльності в освіті є підвищення ефективності освітньої практики за рахунок зміни її змісту і технологій. Доведено, що інноваційна та освітня діяльність відрізняються функціонально: освітня діяльність спрямована на розвиток студентів, інноваційна – на розвиток освітніх систем. Інноваційна діяльність – це цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їхніх компонентів. В основі інноваційної діяльності лежить педагогічна ініціатива. Педагогічна практика має багато прикладів різних педагогічних ініціатив. Методичні ініціативи (за допомогою методів і форм організації навчання викладач виводить студентів на новий рівень освіченості), технологічні ініціативи (створення нових освітніх технологій), суспільно-освітні ініціативи, пов'язані зі зміною функцій освіти в суспільстві (створення нової освітньої практики, яка має нові цілі, зміст, організаційну структуру, систему управління й керівництва).

Ключові слова: новація, інновація, педагогічна інновація, ініціатива, педагогічна система, освітня діяльність, викладач вищої школи.

На початку ХХІ століття світ переживає якісні зміни, які викликані стійким розвитком суспільства, новими стратегічними орієнтирами в економіці, політиці, необхідності освоєння людьми нових соціальних ролей із урахуванням відкритості суспільства, його швидкої інформатизації та динамічності. У цих умовах очевидним стає зростання ролі й значення якості освіти як одного з найважливіших чинників економічного й соціального прогресу суспільства й розвитку творчого потенціалу людини [5, с. 71].

Застосування педагогічних нововведень в інноваційній професійній діяльності є важливою умовою інноваційної компетентності фахівців, одним із ефективних методів передачі інформації, що сприяє підвищенню інтересу до навчально-пізнавальної діяльності, створює атмосферу мотивованого, творчого навчання й разом із тим вирішує низку навчальних, виховних та розвивальних завдань.

Інновації та інноваційні процеси в освіті досліджували М. Кларін, В. Лазарєв, М. Поташнік, В. Сластьонін, Р. Шакуров та ін. Інноваційна професійна діяльність викладача, на думку вчених (А. Єгоров, М. Кларін, Л. Подимова, В. Сластьонін, Т. Синіцина, С. Шушкевич, І. Фролов та ін.), спрямована на індивідуальний розвиток творчих здібностей та пізнавальних інтересів. Вона є ефективною формою організації навчального процесу й передбачає оволодіння технологією впровадження педагогічних нововведень і різних творчих робіт. Сенс і мета інноваційної діяльності педагога полягає в здійсненні нового бачення методики навчання, нових технологій, методів, мультимедійних засобів навчання в інтересах розвитку студента.

* © Сушенцев О. О.

Метою статті є розкриття сутності понять «інновація», «ініціатива», «інноваційна діяльність» та змісту інноваційної діяльності викладача вищої школи.

У науковій літературі існує досить багато визначень терміна «інновація», зокрема, інновація – це нововведення, новація, зміна. Пояснення терміна «інновація» подано в «Короткому словнику сучасних понять і термінів» за загальною редакцією В. Макаренка: «Інновація (анг. Innovation – нововведення, від лат. Innovatio – відновлення, оновлення): вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну поколінь техніки й технології; нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу; вироблення, синтез нових ідей, створення нових теорій і моделей, утілення їх у життя; політичні програми, які мають, як правило, індивідуальний, неповторний характер; у мовознавстві – новоутворення, відносно нове явище, переважно в морфології.

У педагогічних словниках термін «інновація», як правило, ототожнюється з терміном «нововведення»: «інновація є нововведення, тобто цілеспрямована зміна, що вносить у середовище впровадження нові стабільні елементи (нововведення), що викликають перехід системи з одного в інше» [15, с. 256]. «Інновація – 1) нововведення; 2) економ.: комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів тощо, модернізація» [1, с. 393]. «Інновація – 1) синонім нововведення, новації; поліпшують практику цілеспрямовані зміни; 2) поширення новації, її проникнення в практику, процес освоєння нововведення, які передбачають його творче осмислення й оволодіння методами його використання» [9, с. 39].

При цьому новація й нововведення розглядаються як «конструювання, розробка невідомих раніше процесів, об'єктів, способів, засобів або ж використання раніше відомого в новій якості або в істотно змінених умовах». Поняття «новації» і «інновації» П. Зеленов розділяє. Науковець виводить поняття «новаційна діяльність» та «інноваційна діяльність» за межі їхнього економічного трактування. Автор розглядає новаційну діяльність «як творчий процес реалізації інтелектуального потенціалу суспільства» [4, с. 8]. Інноваційна діяльність, на думку П. Зеленова, спирається на новаційну, і відповідно, інновації – на новації: «упроваджувати, реалізовувати, використовувати можна лише те, що попередньо створено, тобто інтелектуальні новації» [4, с. 8]. Таким чином, автор розглядає інноваційну діяльність як діяльність упроваджувальницьку, діяльність із реалізації, використання результатів новаційної діяльності, підкреслюючи тим самим її вторинне існування. При цьому інновація визначається П. Зеленовим як результат, продукт, реалізована мета інноваційної діяльності.

Як провідну характеристику інноваційної діяльності Ю. Варфоломеева і М. Волинкіна виділяють її зв'язок із виробництвом і реалізацією нового знання, при чому цей зв'язок не залежить від галузі здійснення інноваційної діяльності. На нашу думку, із цією ідеєю не можна погодитися.

Окремо автори визначають педагогічні інновації: «Новації педагогічні – розробка прогресивних освітніх систем, методик, технологій, змісту освітніх програм, що відповідають актуальним запитам суспільства й особистості й ще не здійснених у цьому конкретному виді» [9, с. 46]. «Інновація педагогічна – нововведення в педагогічну діяльність, зміна в змісті і технології навчання й виховання, що мають на меті підвищення їхньої ефективності» [11, с. 273]. «Інновація педагогічна (нововведення) – 1) цілеспрямована зміна, що вносить в освітнє середовище стабільні елементи (нововведення), що поліпшують характеристики окремих частин, компонентів і самої освітньої системи в цілому; 2) процес освоєння нововведень (нового засобу, методу, методики, технології, програми тощо); 3) пошук ідеальних методик і програм, їх упровадження в освітній процес і їхнє творче переосмислення» [12, с. 122].

Однак В. Лазарев ототожнює поняття «інновація» та «нововведення»: «Нововведення (інновація) – це впроваджуване (освоюване) нововведення. Нововведення існує всередині конкретних освітніх систем, які освоюють нововведення» [6, с. 54].

Поняття «інноваційна діяльність» у педагогічних словниках зустрічається рідше. Визначення цього поняття включає в себе «процес створення нових, більш ефективних засобів і методів отримання освітнього продукту, у ряді випадків пошук й обґрунтування самого характеру цього продукту: якостей особистості, способів зміни соціуму» [8, с. 36]. На наш погляд, це визначення не включає в себе цілепокладання цього процесу, тому нам ближче визначення, дане В. Лазаревим: «цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їхніх компонентів» [6, с. 55].

Професійна діяльність викладача відображає об'єктивні тенденції розвитку суспільства, у тому числі й інноваційні. Виходячи з поліфункціонального підходу до моделювання професійно-педагогічної діяльності, який вважається традиційним, виділяють такі компоненти в структурі діяльності викладача вищої школи: гностичний, проектувальний, конструктивний, комунікативний, організаторський (З. Єсарєва, Н. Кузьміна).

Гностичний компонент є стрижневим і відноситься до сфери знань й умінь викладача. Мова йде не тільки про знання свого предмета, а й про знання способів педагогічної комунікації, психологічних особливостей студентів, а також про самопізнання власної особистості й діяльності.

Проектувальний компонент забезпечує стратегічну спрямованість професійної діяльності викладача й виявляється в умінні орієнтуватися на кінцеву мету, вирішувати актуальні завдання з урахуванням майбутньої спеціалізації студентів, під час планування курсу враховувати її місце в навчальному плані й установлювати необхідні взаємозв'язки з іншими дисциплінами.

Конструктивний компонент у науковій діяльності викладача вищої школи включає в себе відбір наукової інформації, її переробку, контролювання системи знань, необхідних для проектування процесу наукового пошуку, передбачення й попередньої оцінки результатів дослідження [3, с. 112]. Він забезпечує реалізацію тактичних цілей професійно-педагогічної діяльності: структурування курсу, підбір конкретного змісту для окремих розділів, вибір форм проведення занять тощо.

Комунікативний компонент – це особливості комунікативної діяльності викладача, специфіка його взаємодії зі студентами. Акцент ставиться на зв'язку комунікації з ефективністю педагогічної діяльності, спрямованої на досягнення дидактичних (виховних та освітніх) цілей. Організаторський компонент – це система умінь викладача організувати власну діяльність, а також активність студентів.

Заслугове на увагу думка К. Шамшидінової, яка зауважує, що професійний і особистісний ріст викладача передбачає новий погляд на звичне, відкритість до інформації, вирішення проблем і конфліктних ситуацій і, найголовніше – життєлюбність і позитив [14]. Недаремно говорять, що «учитель готується до уроків усе життя». Ця теза відображає саму суть професії викладача. Неможливо навчити тому, чого не вмієш сам. Неможливо віддавати те, чого не маєш сам. А віддавати з кожним роком потрібно все більше. Бурхливо росте потік інформації, це призводить до ускладнення змісту навчальних дисциплін і швидкому моральному зношуванню раніше отриманих викладачем знань. Швидко зростає світогляд студентів, помітно підвищується рівень їхнього загального та професійного розвитку. Це дозволяє викладачеві самому конструювати професійне зростання й кар'єру.

У сучасних умовах до професійної діяльності викладача висувають нові вимоги, які мають знайти своє відображення в Професійному стандарті викладача. Цим документом визначаються посадові функції викладача, що включають необхідні знання, необхідні вміння та трудові дії. На нашу думку, у Професійному стандарті викладача мають міститися інноваційні аспекти його діяльності, як-от: володіння інформацією про актуальні інновації в галузі освіти, участь в обговоренні основних ідей і концепцій, розроблення матеріалів підручників, навчальних посібників, оцінювання інноваційних

підходів до оновлення змісту, форм, методів, прийомів, засобів навчання), пошук необхідної викладачеві для вирішення професійних завдань і самоосвіти інформації в різних джерелах тощо.

Отже, в науково-педагогічних дослідженнях інноваційна діяльність може визначатися або як система, або як процес, або як зміна в залежності від об'єкта і предмета дослідження. Основною метою інноваційної діяльності в освіті є підвищення ефективності освітньої практики за рахунок зміни її змісту й технологій. І в цьому головна відмінність інноваційної діяльності (яка розвиває освітні системи) від освітньої (функція якої полягає у розвитку студентів) [8]. Таким чином, ми будемо розділяти визначення, дане В. Лазаревим, і розглядати інноваційну діяльність викладача як «цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їхніх компонентів» [6, с. 55]. Інноваційна діяльність має на меті підвищення ефективності практики освіти на основі зміни її способів і змісту. Водночас існує думка, що розвиток освітнього закладу, тобто перехід його на якісно новий рівень, неможливий без засвоєння його найважливішого ресурсу – педагогічних інновацій та ініціатив [10, с. 39]. Як зауважує М. Приходько, зміст будь-якої ініціативи, насамперед, у тому, що людина, яка її представляє, спонукається не наказами і інструкціями, а внутрішніми цілями й цінностями [10, с. 37]. На жаль, практика свідчить, що справжня педагогічна ініціатива завжди має супротив традиційних підходів, методів, технологій тощо. Педагогічна практика має багато прикладів різних педагогічних ініціатив. Методичні ініціативи (за допомогою методів і форм організації навчання викладач виводить студентів на новий рівень освіченості), технологічні ініціативи (створення нових освітніх технологій), суспільно-освітні ініціативи, пов'язані зі зміною функцій освіти в суспільстві (створення нової освітньої практики, яка має нові цілі, зміст, організаційну структуру, систему управління і керівництва).

Для функціонування закладу вищої освіти ключове значення має управління якістю інноваційної діяльності [13]. Якість наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт, як стверджує М. Чистоклетов, визначається інноваційною діяльністю науково-педагогічних працівників, що дозволяє підтримувати їхні знання, потенціал і практичний досвід на високому рівні. Це забезпечує підвищення якості підготовки кадрів вищої кваліфікації. Крім того, інноваційна діяльність є джерелом залучення додаткових фінансових коштів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності закладу вищої освіти.

Таким чином, інноваційна та освітня діяльність відрізняються функціонально: освітня діяльність спрямована на розвиток студентів, інноваційна – на розвиток освітніх систем. Інноваційна діяльність – це цілеспрямоване перетворення практики освітньої діяльності за рахунок створення, поширення й освоєння нових освітніх систем або якихось їхніх компонентів. Перспективи подальших наукових розвідок будуть спрямовані на обґрунтування методологічних підходів до розв'язання проблеми залучення викладачів до інноваційної професійно-педагогічної діяльності.

Література:

1. Большой толковый словарь / под ред. С. А. Кузнецова. СПб.: Норинт, 1998. 1536 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінськ ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Есарева З. Ф. Особенности деятельности преподавателей высшей школы. Л.: ЛГУ, 1974. 112 с.
4. Зеленов П. Л. Методологический анализ взаимосвязи новационной и инновационной деятельности: автореф. дис. ... канд. философ. наук: 09.00.11. Н. Новгород, 2007. 33 с.
5. Китабаева Н. К. «Актобе-Өрлеу»: новые стратегии и возможности непрерывного образования педагогов. *Научно-теоретический журнал*. 2017. № 3(32). С. 70-75.
6. Лазарев В. С. Управление инновациями в школе: учебное пособие. М.: Центр педагогического образования, 2008. 352 с.

7. Маркова Т. Инновация, инновационный процесс, инновационная деятельность: сущность, признаки, классификации. *Вестник Волжского университета им. В. Н. Татищева*. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/innovatsiya-innovatsionnyu-protsess-innovatsionnaya-deyatelnost-suschnost-priznaki-klassifikatsii>
8. Особливості інноваційної діяльності викладача вищої школи в контексті формування педагогічної майстерності / В. В. Ляшенко, К. І. Ляшенко. *Підготовка майбутнього фахівця до професійної діяльності в умовах інноваційного освітнього простору: збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції*. Ч. 1. Донецьк: КВЗН Донецький педагогічний коледж, 2011. С. 349-354.
9. Педагогический словарь: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. М.: Издательский центр «Академия», 2008. 352 с.
10. Приходько М. І. Педагогічна інновація й ініціатива – найважливіший ресурс розвитку сучасної школи. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць* / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. Вип. 24. С. 34-40.
11. Психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич. Минск: Современное слово, 2006. 928 с.
12. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Мижериков; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. М., 2004. 448 с.
13. Чистоклетов Н. Ю. Управление качеством инновационной деятельности высшего учебного заведения в научной сфере: дис. ... канд. технич. наук: 05.02.23. Брянск, 2008. 306 с.
14. Шамшидинова К. Н. От образовательной политики к практике и исследованию. *Педагогический диалог*. 2014. № 4 (10). С. 12-15.
15. Ширшов Е. В. Информационно-педагогические технологии: ключевые понятия: словарь. Ростов н/Д: Феникс, 2006. 258 с.

Sushentsev O. O.

TO THE PROBLEM OF INNOVATIVE ACTIVITY OF LECTURER OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION

The article describes the requirements for the innovative activity of the teachers of higher education. Based on the traditional polyfunctional approach to modeling professional and pedagogical activities, the following components are distinguished in the structure of the activity of a teacher of higher education: gnostic, designing, structural, communicative, organizational. The analysis of different definitions of «innovation» is carried out. It is determined that innovation is a purposeful transformation of the practice of educational activity by creating, disseminating and mastering new educational systems or some of their components. Innovative professional activities in scientific and pedagogical research can be defined as a system, as a process or as a change (depending on the object and subject of the study). The main objective of innovation in education is to increase the efficiency of educational practice by changing its content and technologies. It is proved that innovative and educational activities differ in function: educational activity is aimed at the development of students, innovative - at the development of educational systems. Innovative activity is a purposeful transformation of the practice of educational activity by creating, disseminating and mastering new educational systems or some of their components. The basis of innovation is the pedagogical initiative. Pedagogical practice has many examples of various pedagogical initiatives. Methodological initiatives (with the help of methods and forms of organization of training, the teacher brings students to a new level of education), technological initiatives (the creation of new educational technologies), socio-educational initiatives related to the change in the functions of education in society (the creation of a new educational practice that has new goals, content, organizational structure, management system and leadership).

Key words: novation, innovation, pedagogical innovation, initiative, pedagogical system, educational activity, teacher of higher education.

Дата надходження статті: «29» серпня 2018 р.